

Thymus, Mentha és Salvia fajok népgyógyászati adatai a homoród-völgyéből

Ethnomedicinal data of *Thymus*, *Mentha* and *Salvia* species in Homoród-valley

GYERGYÁK KINGA^{1,2*} – DÉNES TÜNDE¹ – KONDOROSY FRUZZSINA¹ – WIRTH TAMÁS² –

FARKAS ÁGNES¹ – PAPP NÓRA¹

¹Pécsi Tudományegyetem ÁOK Farmakognóziái Tanszék, H-7624 Pécs, Rókus u. 2.

²Pécsi Tudományegyetem TTK Biológiai Intézet, H-7624 Pécs, Ifjúság útja

*kingagyergyak@gmail.com

Initially submitted March 10, 2015; accepted for publication April 15, 2015

Abstract:

In Homoród-valley in Transylvania, ethnobotanical surveys were conducted in 2010-2014. From these data, ethnomedicinal uses of *Thymus*, *Mentha* and *Salvia* taxa are presented in this work.

During the interviews which were performed with 42 informants, the local name *vadcsombor* was mentioned as the most commonly used phytonym of wild thyme species, which live in *honcsok* (ant-hill or mole-hill). In local ethnomedicine, the aerial part is frequently used for cough, sore throat and high blood pressure as a tea. The local names of *Mentha* taxa were *föförminta*, *borsminta*, and *vadmenta*. *Salvia* species were most frequently mentioned as *zsája*, *kerti zsája*, *vadzsája*, *dungóvirág*. The taxa of *Mentha* and *Salvia* genus were traditionally used for cold, gripes and toothache.

In addition to the knowledge transferred from mouth to mouth, data of other sources (books, journals, media) were also mentioned in the region. The separation of the traditional and other data is necessary nowadays. Although the traditional knowledge of elderly people is disappearing because of the migration of young inhabitants, *Thymus*, *Mentha* and *Salvia* taxa play a significant role in the ethnomedicine in Homoród-valley. The documentation and saving of these data are of pivotal importance in our days.

Keywords: thyme, mint, sage, ethnobotany, Transylvania

Kulcsszavak: kakukkfű, menta, zsálya, etnobotanika, Erdély

Bevezetés

A gyógynövények alkalmazása napjainkban reneszánszát éli, használatukat sokan a különböző gyógyszeres kezelések elé helyezik. Az etnobotanika tudománya a növények és ember közötti kapcsolat elemzésével foglalkozik (PÉNTEK és SZABÓ 1985). Erdély elzárt településeinek lakossága – a hiányos orvosi és gyógyszerellátás miatt – számos helyen a

környezetükben fellelhető gyógynövénykincsre támaszkodik: a termőhely és gyűjtési idő ismeretében használják a fajokat mindennapi orvosló tevékenységük során, amely elsősorban az idős generáció tudását jelenti. Ez a tudás a fiatalok városokban vagy külföldön való munkavállalása miatt egyre kevésbé tud öröklődni, így a lejegyzésre nem került, gyógyászati szempontból is jelentős adatok gyakran eltűnnek. Emellett problémaként lép fel egyes szakirodalmi és médiaforrások egyre terjedő használata, az olvasott adatok folyamatos beépülése a népi tudás elemei közé.

Erdélyben az egyes fajok kísérletes vizsgálata mellett a népi orvoslás gyógynövény-elemeinek gyűjtése az 1960-as évektől indult meg. Elsőként a Gyimesek térségéből kerültek közlésre etnobotanikai gyűjtések eredményei (HOLLÓ és RÁCZ 1968). A későbbiekben további tanulmányok születtek többek között a Gyimesek (KÓCZIÁN és mtsa-i 1975, 1976, RAB és mtsa-i 1981, RAB 1982, FRENDEL 2001, SZABÓ 2002, ANTALNÉ TANKÓ 2003, FRENDEL és BALOGH 2004, 2006, MOLNÁR és BABAI 2009, 2010, PAPP 2011), Moldva (HALÁSZNÉ 1981, 1993, HALÁSZ 2010), Kalotaszeg (SZABÓ és PÉNTEK 1976; KÓCZIÁN és mtsa-i 1977; PÉNTEK és SZABÓ 1985, VASAS 1985, SZABÓ 2002), a Sóvidék területéről, valamint a Homoród-völgyéből (GUB 1991, 1993, 1996, 1998).

Kutatásaink célpontjaként Hargita megyében kakukkfű (*Thymus*), menta (*Mentha*) és zsálya (*Salvia*) fajokról gyűjtöttünk etnobotanikai adatokat, amelyekről már az ókor óta ismertek gyógyászati feljegyzések.

A kakukkfűvek földfeletti virágos részeit fertőtlenítő hatásuk révén elsősorban balzsamozás során és külső sérülések kezelésére használták. A nemzetség fő hatóanyagát, az illóolajban előforduló timolt a 18. században fedezte fel Caspar Neumann, amely azóta az egyik leghatékonyabb növényi eredetű antiszeptikumként ismert (CSUPOR és SZENDREI 2012). A IV. Magyar Gyógyszerkönyvben (1986) a *Thymus vulgaris* L. már hivatalos gyógynövényként szerepel. A kakukkfű fajok nemcsak gyógyászati szempontból értékesek; kedveltek fűszernövényként, valamint az illatszer- és kozmetikai iparban is ismertek. A VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben már több kakukkfű fajjal is találkozhatunk: a *Thymi herba* a *Th. vulgaris*, a *Th. zygis* L., vagy a kettő keverékének szárított lomblevele és virága; a *Thymi aetheroleum* a fenti két faj virágzó hajtásából vízgőz-desztillációval előállított illóolaj; továbbá *Serpylli herba* néven a mezei kakukkfű (*Th. serpyllum* L. s. l.) szárított virágos hajtása szerepel. Állatkísérletekkel igazolták, hogy a kakukkfű kivonata fokozza a hörgők nyákszekrécióját, valamint a garat csillóinak mozgását (WHO 1999), amely a növény köptető hatásához járul hozzá. A kivonat köhögéscsillapító hatását humán vizsgálat is alátámasztja (KEMMERICH 2007). Az illóolaj fő komponenseiként ismert timol és karvakrol erős antimikrobás hatása (IMELOUANE 2009, KON és RAI 2012) indokoltá teszi a kakukkfű alkalmazását felső légúti megbetegedések esetén, különösen amennyiben azok bakteriális eredetűek. *In vitro* vizsgálatokkal a kakukkfű simaizom-görcsoldó hatását is igazolták, amit elsősorban a flavonoidokkal hoznak összefüggésbe (VAN DER BROUCKE és LEMLI 1983, ENGELBERTZ és mtsa-i 2012). Bár *in vivo* vizsgálatok ezt még nem támasztják alá, a görcsoldó hatás állhat a háttérben annak, hogy a kakukkfűvet a népi gyógyászatban emésztőrendszeri panaszok (máj- és gyomorpanaszok) esetén is alkalmazzák.

A *Mentha* nemzetségbe tartozó fajok közül a leggyakrabban alkalmazott borsosmenta (*M. x piperita* L.) termesztése a 18. században kezdődött. Levele (*Menthae piperitae folium*) és illóolaja (*M. p. aetheroleum*) hivatalos a VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben. Az illóolaj fő komponense a mentol, míg a levél nagy mennyiségben tartalmaz flavonoidokat és rozmaringsav-származékokat. A fodormenta (*M. spicata* L. convar. *crispa* (L.) Benth.)

földfeletti virágos hajtását teaként étvágyjavító, nyugtató, görcsoldó hatása révén alkalmazzák, de a likőripar is felhasználja (RÁPÓTI és ROMVÁRY). A lómenta (*M. longifolium* (L.) Nath.) virágos hajtását a népgyógyászatban reuma és láz esetén, valamint karminatívumként használják (SZABÓ 2005), de preklinikai vizsgálatokkal már igazolták az illóolaj erős antimikrobás és antioxidáns hatását (HAJLAOUI és mtsa-i 2009). A kanadai menta (*M. canadensis* L.; syn. *M. arvensis* L. var. *glabrata* (Benth.) Fern., *M. arvensis* var. *piperascens* Malinv. ex Holmes) virágzó, földfeletti hajtásából állítják elő vízgőz-desztillációval a csökkentett mentoltartalmú mezei mentaolajat (*Menthae arvensis aetheroleum partim mentholum depletum*), amely szintén hivatalos a VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben. Jellemző markervegyülete az izopulegol (CSUPOR és SZENDREI 2012). Klinikai vizsgálatokkal igazolták az illóolaj hatásosságát irritábilis bél szindróma kezelésében (GRIGOLEIT és GRIGOLEIT 2004).

A *Salvia* fajok közül az orvosi zsálya (*Salvia officinalis* L.) gyógyászati alkalmazása a legelterjedtebb; egész, vagy aprított, szárított levelét (*Salviae officinalis folium*) hivatalos drogként említi a VIII. Magyar Gyógyszerkönyv a *Salviae tinctura* (zsályalevél tinktúra) mellett. A levéldrogból készült illóolaj fő komponense a tujon (WICHTL 1994). Az orvosi zsályát elsősorban torok- és szájoöblögetésre használják, de túlzott verejtékezés esetén is alkalmazható (ESCOP 1996). A mezei zsálya (*S. pratensis* L.) népgyógyászati alkalmazása megegyezik az orvosi zsályáéval. A VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben szintén hivatalos a görög zsálya (*S. fruticosa* Mill., syn. *S. triloba* L.fil.) levele (*Salviae trilobae folium*). A növény illóolajának összetétele eltér az orvosi zsálya illóolaj-alkotóitól: itt a fő komponens a cineol és a kámfor (ADAM és mtsa-i 1998), azonban a két faj illóolajának felhasználása megegyezik (CSUPOR és SZENDREI 2012). A muskotály zsálya (*Salvia sclarea* L.) friss vagy szárított virágzó hajtásából nyert illóolaj (*Salviae sclareae aetheroleum*) szintén hivatalos a VIII. Magyar Gyógyszerkönyvben. KUZMA és mtsa-i (2007) a növény kivonatának antibakteriális és antifungális hatását igazolták.

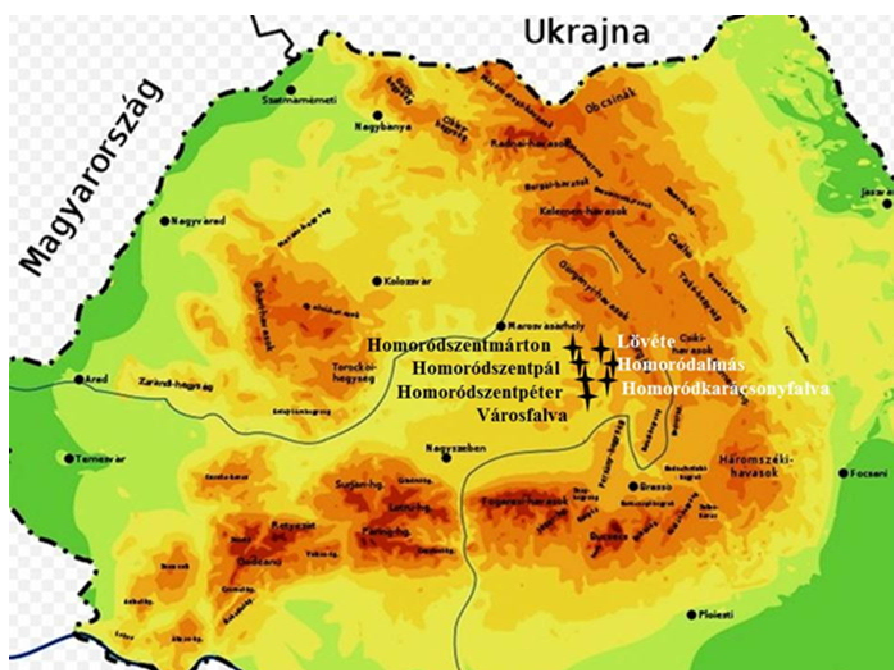
Munkánk célja volt Erdélyben a Hargita megyei Homoród-völgyében, a Kis- és Nagy-Homoród mentén Homoródkarácsonyfalva, Homoródalmás, Homoródszentmárton, Homoródszentpál, Homoródszentpéter, Lövéte és Városfalva településeken előforduló, vadon termő gyógynövényfajok közül a *Thymus*, *Mentha* és *Salvia* fajok, valamint a termesztett *Mentha* és *Salvia* taxonok népgyógyászati alkalmazásának gyűjtése, értékelése és összevetése a térségben korábban feljegyzett adatokkal.

Módszerek

A gyűjtés célpontjaként kijelölt települések a Hargita megyei Nagy-Homoród mentén Homoródszentmárton (Martiniș), Homoródszentpál (Sânpaul), Homoródszentpéter (Petreni) és Városfalva (Orășeni), míg a Kis-Homoród mentén Homoródalmás (Merești), Homoródkarácsonyfalva (Crăciunel) és Lövéte (Lueta) (1. ábra, 1. táblázat). A térségben a földművelés és állattenyésztés képezi a fő megélhetési forrást. A talaj sótartalma magas, amely befolyásolja a kialakuló flórát és a tájképet (VOFKORI 2007). A kijelölt kutatópontok nem mindegyike rendelkezik állandó orvosi és állatorvosi ellátással, sem gyógyszerházzal (1. táblázat), így a lakosság gyakran alkalmaz gyógynövényeket mindennapi gyógyító tevékenysége során.

A gyűjtést 2010-2014 között végeztük július-augusztusi hónapokban, összesen 52 terepi nap alatt. A 42 adatközlővel (72-90 évesek) készített kötetlen beszélgetések és félig-strukturált interjúk kérdéskörei a fajok népi elnevezését, gyűjtési helyét és idejét, a tárolás

módját, a drogként felhasznált növényi részt és indikációs területet, az adagolás és alkalmazás pontos módját, valamint az esetlegesen kapcsolódó hiedelmeket foglalták magukba. Az interjúk készítése és a dokumentálás módszertani elemei között a kézi jegyzetet és a diktafonnal történő hangrögzítést említhetjük. Az adatok rögzítése elektronikus úton is megtörtént a hangfelvételek tájnyelvi hangzókkal történő, szó szerinti lejegyzésével. Fényképfelvételeket az egyes fajokról, a termőhelyi viszonyokról és az adatközlőkről készítettünk. Az említésre került növényfajokról herbárium készült a pontos botanikai azonosítás és a tévesztések elkerülése céljából. Feljegyzésre került továbbá az adatközlők ismereteinek eredete (pl. hallott, olvasott), a lejegyzésre ezidáig nem került tudáselemek és a „könyvi” vagy egyéb forrásból származó adatok szétválasztása céljából.

1. ábra. Kutatópontok a Homoród-völgyében (www.google.hu/search?q=romania)

1. táblázat Kijelölt települések a Homoród-völgyében

	Földrajzi szélesség	Földrajzi hosszúság	Adatközlők/ Lakosság	Orvosi ellátás	Állat orvosi ellátás	Gyógyszer-tár
Homoród-almás	46°13'59"	25°27'21"	42/1340	+	+	+
Homoród-karácsonyfalva	46°11'0"	25°25'51"	22/450	Homoród-almásról	-	-
Homoród-szentmárton	46°14'	25°23'	25/570	+	+	+
Homoród-szentpál	46°11'29"	25°22'56"	14/470	Homoród-szentmártonból	+	-
Homoród-szentpéter	46°10'37"	25°22'36"	15/160	Homoród-szentmártonból	-	-
Lövete	46°16'27"	25°29'15"	65/2900	Homoród-almásról	+	+
Városfalva	46°09'50"	25°21'56"	16/240	Homoród-szentmártonból	-	-

Eredmények és értékelésük

A vizsgált 7 településen adatközlőink mindannyian ismernek és használnak kakukkfű, menta és zsálya fajokat gyógyító vagy egyéb céllal. Egyes adatközlőknél a népi tudáselemek mellett könyvek vagy egyéb információs eszközök hatása még nem volt érezhető, sokuknál viszont több, gyógyászati adatot tartalmazó szakkönyvvel találkoztunk, így az olvasott adatok keveredtek a szájról-szájra terjedő elemekkel. Ez egyrészt képet ad a népi orvoslás jelenlegi helyzetéről és összetettségéről, másrészt felhívja a figyelmet a helyi tudáselemek hivatalos adatokkal való folyamatos keveredésére, és a gyűjtés során ezen adatok szétválasztásának szükségességére és értékelésére.

A népi orvoslásban használt vadon termő *Thymus* taxonok élő- és gyűjtőhelyeként a *honcsok* (hangyaboly, vakondtúrás) került említésre a vizsgált településeken. Lövétén megjelenését és előfordulását így említették: „*kora tavasszal lehet kapni hangyabolyokban, oldalas helyeken*”; „*kúszik az oldalakban*” (BORIS 2010). Leggyakoribb összefoglaló elnevezésként ezen fajok esetében a *vadcsombor* szerepelt, amelyet Homoródszentpálon, Homoródszentpéteren és Városfalván a gyűjtés után *Thymus serpyllum*-ként határoztunk meg (KIRÁLY 2009). Lövétén a taxont így jellemezték: „*kicsi, alacsony, rózsaszín virág*” (BORIS 2010). A további négy faluban a növények pontos, faj szintű azonosítása további gyűjtőmunkát igényel; ezeket jelen dolgozatban *Thymus* sp. összefoglaló néven említjük (2. táblázat). A földfeletti virágos hajtást minden településen májustól júniusig gyűjtik, napfénytől védve szárítják, majd sötét helyen tárolják papírzacskóban vagy jól szellőző zsákban (2. ábra).

A következőkben néhány szó szerinti idézetet közlünk a *vadcsombor* helyi alkalmazásával kapcsolatos hanganyagokból. A GUB (1993, 1996, 2000) által a térségben korábban leírt *szentantaltüzi* (orbánc), menstruációs problémák, fogfájás (mézzel keverve) és fülfájás (párolással) esetén való alkalmazással szemben felmérésünk alapján a szárított virágos hajtást elsősorban teaként fogyasztják, így Lövétén köhögés ellen: „*nagyon szeretem,*

mer' mikor valaki meg van hűlve, télen is nagyon jó, meghűlésre"; „*a vadcsombor az vérnyomáscsökkentő*”. Emellett májbetegség esetén és erősítőként is használják, forrázatában pedig „*a gyöngén születött gyermököt fürdetik*” (BORIS 2010). Homoródkarácsonyfalván szintén felső légúti megbetegedések esetén említették: „*nagyon jó az ilyen meghűlésesnek, köhögésnek, ha van*”. Más növényfajokkal együtt teakeverékként is fogyasztják gyógyító céllal: „*zsájával készült teáját fejfájáskor isszák*” (zsája itt: orvosi zsálya), vagy élvezeti teaként: „*szoktak szedni vadcsombort, s ott összevegyítik a többi hársfával, s a mentával, s a citromfűvel, mindent úgy összevegyítnek, s rendes teának használják*” (Homoródalmás; hársfa itt: kislevelű hárs; menta: borsosmenta). Városfalván a következőt jegyeztük fel: „*Van például a vadcsombor, a másik neve a vadmajoránna (...), azt szintén máj- és gyomorbetegeknek használják fel teának citrommal ízesítve és cukorral*”.

2. ábra . Vadcsombor (*Thymus* sp.) tárolása (Homoródszentmárton, 2014. július)

2. táblázat. *Thymus* fajok népgyógyászati alkalmazása a kijelölt településeken

kutatópont	Homoród- almás	Homoród- karácsony falva	Homoród- szentmárton	Homoród -szentpál	Homoród - szentpéter	Lövete	Városfalva
tudományo s név	<i>Thymus</i> sp.			<i>Thymus serpyllum</i>		<i>Thymus</i> sp.	<i>Thymus serpyllum</i>
népi elnevezés	<i>vadcsombor</i>	<i>Vadcsom bor</i>	<i>kakukkfű vadcsombor</i>	<i>Vadcsom bor</i>	<i>Vadcsom bor</i>	<i>Vadcsom bor</i>	<i>csomborburján csomborvi rág vadcsombor vadmajoránna</i>
felhasznála s	köhögés, fejfájás, idegnyugtató , fájdalom- csillapító, has- és gyomorfájás	meghűlés, fejfájás	köhögés, magas vérnyomás, húgyúti bántalmak, emésztés- javító; fűszer	vizelethaj tó	köhögés, torok- gyulladás	köhögés, magas vérnyomás, gyomor-, máj- és cukorbeteg ség, alkoholfüg gőség, erősítő	máj- és gyomor-panaszok

A menta fajok között termesztetteket és vadon termőket is ismernek és alkalmaznak. Termesztettek között említhető a borsosmenta és a fodormenta, míg a lómentát árkok mentén, mezőn és réteken gyűjtik (3. ábra, 3. táblázat). Lövétén feljegyeztük a *kakukk menta* elnevezést is; a fajt, amelyet köhögés esetén említettek teaként, bemutatás hiányában nem tudtuk azonosítani. A *vízimintaként* ismertetett fajt szintén nem tudtuk azonosítani. Homoródalmáson ezutóbbi fajt hosszú indával jellemezték, élőhelyeként meleg forrásokat jelöltek meg. Főzetét timsóval keverve lovak lábdagadása esetén alkalmazták lemosóként. Homoródszentpálon puha anyag között leveles hajtását gyulladt lábra helyezték borogatóként.

A borsosmenta megnevezése helyenként megegyezett a hivatalos magyar névvel, de feljegyeztük *kerti menta*, *borsminta*, *rendes menta*, *szöszörmenta* és *főförminta* néven is. A fodormenta hasonlóan az előbbi fajhoz a hivatalossal megegyező, továbbá *fodorminta*, *házi* és *orvosi menta* néven került említésre. Homoródszentpéteren a morfológiai hasonlatosság miatt úgy tartják: a borsmenta a fodormenta „*mása, leszármazottja*”. A vizsgált településeken megjelent a *mezei és vadmenta* elnevezés is, amelyek a lómentát takarják, utalva a növény termő- és gyűjtési helyére. Homoródszentmártonban kiemelték, hogy patakok mentén terem, és így jellemezték: „*aminek fehéres az alja, az a jó*”; „*szürkészöld*”. Úgy tartják, „*nem olyan erős az aromája*”, mint a másik két fajnak. A növényt ugyanitt vállalatok számára gyógynövénygyűjtéssel foglalkozó lakosok is említették, mint nagy mennyiségben gyűjtött fajt.

A mentafajok levelének főzetét többek között *almars* (hasmenés) és *gyomorsav ellen*, gyomorfekély, hasfájás, cukorbetegség esetén használják, emellett emésztésserkentő és jó hatással van a veseműködésre is. Lövétén így említették: „*Gyomornak, s mindennek jó.*” A levelet emellett pálinkába is teszik. Az említett fajok továbbá idegrendszeri nyugtató hatásuk révén,

teaként, lemosóként és fertőtlenítőként ismertek. Fertőzések megelőzésére is alkalmazták a növények főzetét, amikor például elhullott állatokkal foglalkoztak.

A borsos-, fodor- és lómenta esetében adatközlőink által említésre kerültek irodalmi adatok is: a növények kivonatát izomláz ellen kenőcsökben ismerik (BORIS 2010). A fodormenta alkalmazását méregtelenítőként, valamint daganatos megbetegedések sugárterápiás kezelése után is említették.

3. ábra Balról jobbra: lómenta, fodormenta, borsmenta (Homoródkarácsonyfálva, 2011. július)

A zsálya nemzetség tagjai között a vadon termő mezei zsálya és a termesztett kerti zsálya (orvosi zsálya) esetében találtunk adatokat (4. táblázat). A *vad tátogató* vagy *vad tátika* néven említett enyves zsályát (*Salvia glutinosa* L.) gyógyító céllal nem alkalmazzák (pl. Lövéte; BORIS 2010), hasonlóan a Homoródszentmártonban leírt és dísznövényként ültetett muskotály zsályához.

A mezei zsályát *zsája*, *vad zsája* és *dungóvirág* néven említették. A virág teáját fogfájás, torokgyulladás és más gyulladások esetén öblögetőként használják Lövétén (BORIS 2010).

A kerti zsálya vagy *zsája* cserepes vagy ültetett kerti növényként terjedt el a térségben; a lakosok továbbadják egymásnak a töveket, így számos háztartásban jelenik meg a növény. A friss vagy szárított lomblevélből (4. ábra) készített tea-főzetet leggyakrabban fogínygyulladás, fogfájás esetén említették öblögetőként: „*Fogfájástól a fájást elállítsa, s a daganatot leveszi.*” Homoródszentpéteren 15 percig főzik, hogy „*elmenjen a méreganyaga*”. Homoródkarácsonyfálván *vadcsombor* (*Thymus* sp.) főzetével együtt használják.

3. táblázat. *Mentha* fajok népgyógyászati alkalmazása a vizsgált településeken

Kutató pont	Homoród-almás	Homoród-karácsony falva	Homoród-szentmárton	Homoród-szentpál	Homoród-szentpéter	Lövete	Városfalva
Tudományos név	1. <i>Mentha x piperita</i> 2. <i>M. spicata</i>	1. <i>M. spicata</i> convar. <i>crispa</i> 2. <i>M. longifolia</i> 3. <i>M. x piperita</i>	1. <i>M. longifolia</i> 2. <i>M. x piperita</i>	1. <i>M. spicata</i> 2. <i>M. longifolia</i>	1. <i>M. x piperita</i> 2. <i>M. spicata</i> convar. <i>crispa</i>	1. <i>M. spicata</i> convar. <i>crispa</i> 2. <i>M. x piperita</i> 3. <i>M. longifolia</i>	<i>M. x piperita</i>
népi elnevezés	1. kerti menta, házi menta, föförminta, 2. fodor menta	1. fodormenta 2. vadmenta 3. borsmenta, szöszörmenta	1. menta, vadmenta 2. borsmenta, rendes menta, kerti menta	1. házi menta, fodormenta 2. vad menta	1. föförminta 2. fodormenta	1. fodor menta 2. bors menta, borsmenta 3. vad fodor menta, mezei menta	Bors menta

Lövétén levelét nyersen fájó, gennyes fogba is teszik. Ugyanitt párákötésként a növény levelével készített zsályás almaecetet alkalmazzák a homlokra helyezve, mert úgy tartják: „jó a gondolkodásnak”. Leveles-virágos hajtását ecetbe áztatva fülfájás esetén, valamint ízületi rándulások, ficamok és ütődések, boka dagadása esetén borogatóként alkalmazzák. A levél főzete izzadáscsökkentő hatású teaként ismert. Teájáról említették, hogy vesegörcsöket okozhat (BORIS 2010). A növény levele fűszerként is ismert, elsősorban májas készítéséhez. Fiatalabb adatközlők irodalmi adatokat is említettek, például a növény alkalmazásának ellenjavallatát várandósság idején, valamint hogy a növény kivonata kenőcs formájában kapható.

4. ábra. Kerti zsálya (Homoródszentmárton, 2014. július)

4. táblázat. *Salvia* fajok népgyógyászati alkalmazása a vizsgált településeken

kutatópont	Homoródal más	Homoród - karácsony falva	Homoród -szentmár ton	Homoród- szentpál	Homoró d- szentpéte r	Lövéte	Városfalva
tudományos név	1. <i>Salvia officinalis</i> 2. <i>S. pratensis</i>		<i>S. officinalis</i>				
népi elnevezés	1. zsálya, kerti zsálya 2. vadzsálya	1. zsálya 2. vad zsálya, dugóvirág	kerti zsálya, zsálya	zsálya	zsálya	zsálya	zsálya
felhasználás	1-2. fogfájás, fogínygyulla dás, szájüregi gyulladás	1-2. fogfájás, szájöblög etés, meghűlés	száj- és toroköblö gető, fogfájás, nyugtató, vetélést okoz	fogínygyulla dás, ujj duzzanatát csökkenti	öblögető	fülfájás, torok- és fogfájás, duzzanatot csökkenti, teája vese- görcsöt okozhat	fogfájás

Összefoglalás

Az etnobotanikai kutatásunk során választott hét, Homoród-völgyében fekvő településen napjainkban is ismernek, gyűjtenek és használnak kakukkfű, menta és zsálya fajokat mindennapi orvosló tevékenységeik során. A mezei kakukkfű szárított földfeletti virágos hajtását – a bizonyítékokon alapuló orvosláshoz hasonlóan – elsősorban köhögés, torokgyulladás és magas vérnyomás esetén alkalmazzák teafőzetként, de élvezeti teakeverékek alkotójaként is ismert. A legnagyobb gyakorisággal – a hét kutatópont közül négyben – említett, köhögés elleni alkalmazás összecseng a *Thymus* fajok hivatalos gyógyászatban történő használatával (WHO 1999). GUB a térségben végzett korábbi

eredményeivel megegyező (GUB 1993), napjainkban még ismert adatokat nem találtunk a vizsgált kutatópontokon, azonban több egyéb alkalmazási módot jegyeztünk fel.

Az említett borsos-, fodor- és lómenta levelét a Homoród-mentén teaként fogyasztják leggyakrabban meghűléses panaszok és gyomorfájdalom ellen. Korábbi irodalomból tudjuk, hogy gyakran alkalmazták főregüzőként a *Mentha spicata*-t (KÓCZIÁN és mtsa-i 1976), a *M. spicata* convar. *crispa* levelét tejföllel szarvasmarhák repedezett tőgyére (GUB 2000), vagy lábsérülésére borogatóként (BUTURA 1979), a nemzetség több vadon termő tagját pedig színezőként és ízesítőként pálinkában ismerték (GUB 1993, 1996, 2000).

A kerti és mezei zsálya levelének főzetét a vizsgált településeken szájjüregi megbetegedések esetén használják, de említették várandósság alatti fogyasztási tilalmát is. A feljegyzett alkalmazási módok és a korábbi etnobotanikai adatok (BORZA 1968, BUTURA 1979) esetében napjainkban klinikailag bizonyított eredmények állnak rendelkezésre (ESCOP 1996).

A vizsgált növényfajokra vonatkozó, korábbi adatoktól eltérő népgyógyászati alkalmazások hátterében az adatok folyamatos fogyatkozása és változása, a csökkenő helyi érdeklődés, valamint az ismeretek továbbadásának hiánya áll, amely napjainkban a tradicionális tudáselemek gyűjtésének és feljegyzésének szükségességére utal.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozunk minden Homoród-völgyi adatközlőnek, akik szíves közreműködésükkel segítették gyűjtőmunkánkat. A tanulmányutakat a Nemzeti Kiválóság Program – Campus Hungary K+F projektekhez és képzési programokhoz kapcsolódó „Nemzetközi hallgatói mobilitás személyi támogatási rendszerének fejlesztése konvergencia program” című projekt (TÁMOP-4.2.4B/2-11/1-2012-0001), valamint a PD 108534 számú Országos Tudományos Kutatási Alapprogram (2013-2016) támogatta.

Irodalom

- ADAM, K., SIVROPOULOU, A., KOKKINI, S., LANARAS, T., ARSENAKIS, M.: *Antifungal Activities of Origanum vulgare subsp. hirtum, Mentha spicata, Lavandula angustifolia, and Salvia fruticosa Essential Oils against Human Pathogenic Fungi*. Journal of Agricultural and Food Chemistry 46: 1739-1745. <http://dx.doi.org/10.1021/jf9708296>
- ANTALNÉ, T. M.: *Gyimes-völgyi népi gyógyászat*. Budapest, Európa Folklor Intézet, L'Harmattan, 2003, 288.
- BORIS, GY.: *Népi gyógynövényismeret a székellyföldi Lövétén*. Pécs, BSc Diplomadolgozat, Pécsi Tudományegyetem, 2010.
- BORZA, A.: *Dictionar etnobotanic*. Bukarest, Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1968.
- BUTURA, V.: *Enciclopedia de etnobotanică românească*. Bukarest, Editura Stiințifică și Enciclopedică, 1979.
- CSUPOR, D., SZENDREI, K.: *Gyógynövénytár*. Budapest, Medicina Könyvkiadó Zrt., 2012, 203-208.
- ENGELBERTZ, J., LECHTENBERG, M., STUDT, L., HENSEL, A., VERSPOHL, E. J.: *Bioassay-guided fractionation of a thymol-deprived hydrophilic thyme extract and its antispasmodic effect*. 2012, Journal of Ethnopharmacology 141: 848-853. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jep.2012.03.025>

- ESCOP: *Salviae folium (Sage leaf). Monographs on the Medicinal Use of Plant Drugs*. Exeter, UK, European Scientific Cooperative on Phytotherapy, 1996.
- FRENDL, K.: *Népi növényismeret, népi humán- és állatgyógyászati adatok gyűjtése Székelyföldön*. Mosonmagyaróvár, Diplomadolgozat, Nyugat-Magyarországi Egyetem, 2001.
- FRENDL, K., BALOGH, L.: *Etnobotanikai és etnomedicinai adatok Gyimesközéplek térségéből*. 2004, Botanikai Közlemények, 91(1-2): 147-148.
- FRENDL, K., BALOGH, L.: *Gyimesi és Úz-völgyi csángó települések népi növényismerete*. 2006, Kitaibelia, 11(1): 50.
- GRIGOLEIT, H. G., GRIGOLEIT, P.: *Gastrointestinal clinical pharmacology of peppermint oil*. 2005, Phytomedicine 12: 607-611. <http://dx.doi.org/10.1016/j.phymed.2004.10.006>
- GUB, J.: *Népi gyógyászat a Sóvidéken. – Hazanéző könyvek*. 1991, Korond, Firtos Művelődési Egylet, 1: 4-16.
- GUB, J.: *Adatok a Nagy-Homoród és a Nagy-Küküllő közötti terület népi növényismeretéhez*. 1993, Néprajzi Látóhatár, 1-2: 95-110.
- GUB, J.: *Erdő-mező növényei a Sóvidéken. – Hazanéző könyvek*. Korond, Firtos Művelődési Egylet, 5, 1996.
- GUB, J.: *Borogatók, kenőcsök, sebtapaszkok a Sóvidéken*. 1998, Kolozsvár, Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve, 6: 266-276.
- GUB, J.: *Népi gyógynövényismeret a Nagy-Homoród mentén*. In: CSEKE, P., HÁLA, J.: „A Homoród füzes partján...” Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2000, 47-55.
- HAJLAOUI, H., TRABELSI, N., NOUMI, E., SNOUSSI, M., FALLAH, H., KSOURI, R., BAKHROUF, A.: *Biological activities of the essential oils and methanol extract of tow cultivated mint species (Mentha longifolia and Mentha pulegium) used in the Tunisian folkloric medicine*. 2009, World Journal of Microbiology and Biotechnology, 25: 2227-2238. <http://dx.doi.org/10.1007/s11274-009-0130-3>
- HALÁSZ, P.: *Növények a moldvai magyarok hagyományában és mindennapjaiban*. Budapest, General Press, 2010, 515.
- HALÁSZNÉ, Z. K.: *Adatok a moldvai magyarok gyógynövény-használatához*. 1981, Gyógyszerészet, 25: 361-367.
- HALÁSZNÉ, Z. K.: *Sebkezelés a moldvai és a gyimesi magyaroknál napjainkban és Gelencén a XVIII. században*. In: HALÁSZ, P.: „Megfog vala apóm szokor kezemtől...” Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére. Budapest, Lakatos Demeter Egyesület, 1993, 109-116.
- HOLLÓ, G., RÁCZ, G.: *Plante folosite in medicina populară din Bazinul superior al Trotusului (Ghimes)*. In: *Plantele medicinale din flora spontană al Bazinului Ciuc*. Harghita, Miercurea-Ciuc Cons. Pop. al Jud., 1968, 171-176.
- IMELOUANE, B., AMHAMDI, H., WATHELET, J. P., ANKIT, M., KHEDID, K. & EL BACHIRI, A.: *Chemical composition and antimicrobial activity of essential oil of thyme (Thymus vulgaris) from Eastern Morocco*. 2009, International Journal of Agriculture & Biology, 11: 205-208.
- KEMMERICH, B.: *Evaluation of efficacy and tolerability of a fixed combination of dry extracts of thyme herb and primrose root in adults suffering from acute bronchitis with productive cough. A prospective, double-blind, placebo-controlled multicentre clinical trial*. 2007, Arzneimittelforschung, 57(9): 607-615. <http://dx.doi.org/10.1055/s-0031-1296656>
- KON, K., RAI, M.: *Antibacterial activity of Thymus vulgaris essential oil alone and in combination with other essential oils*. 2012, Bioscience, 4: 50-56.
- KIRÁLY, G.: *Új magyar fűvészkönyv. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok*. Jósaváő, Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság, 2009, 356-357.

- KÓCZIÁN, G., PINTÉR, I., SZABÓ, L. GY.: *Adatok a gyimesi csángók népi gyógyászatához.* 1975, *Gyógyszerészet*, 19: 226-230.
- KÓCZIÁN, G., PINTÉR, I., GÁL, M., SZABÓ, I., SZABÓ, L.: *Etnobotanikai adatok Gyimesvölgyéből.* 1976, *Botanikai Közlemények*, 63(1): 29-35.
- KÓCZIÁN, G., SZABÓ, I., SZABÓ, L.: *Etnobotanikai adatok Kalotaszegről.* 1977, *Botanikai Közlemények*, 64(1): 23-29.
- KUZMA, L., ROZALSKIB, M., WALENCKAC, E., ROZALSKAC, B., WYSOKINSKA, H.: *Antimicrobial activity of diterpenoids from hairy roots of Salvia sclarea L.: Salvipisone as a potential anti-biofilm agent active against antibiotic resistant Staphylococci.* 2007, *Phytomedicine*, 14: 31-35. <http://dx.doi.org/10.1016/j.phymed.2005.10.008>
- MOLNÁR, ZS., BABAI, D.: *Népi növényzetismeret Gyimesben I.: Növénynevek, népi taxonómia, az egyéni és közösségi növényismeret.* 2009, *Botanikai Közlemények*, 96(1-2): 117-143.
- MOLNÁR, ZS., BABAI, D.: *Sajátosságok a gyimesi népi növény- és növényzetismeretben.* 2010, *Korunk*, 3(21): 1.
- PAPP, N.: *Népi gyógynövény-ismereti kutatások a kolostori gyógyászatban és Erdélyben (2007-2010).* 2011, *Kaleidoscope E-journal, Művelődés-, Tudomány- és Orvostörténeti Folyóirat*, 2(2): 76-88.
- PÉNTEK, J., SZABÓ, T. A.: *Ember és növényvilág. Kalotaszeg növényzete és népi növényismerete.* Bukarest, Kriterion, 1985, 367.
- RAB, J.: *Újabb népgyógyászati adatok Gyimesből.* 1982, *Gyógyszerészet*, 26: 325-333.
- RAB, J., TANKÓ, P., TANKÓ, M.: *Népi növényismeret Gyimesbükkön. – Népismereti dolgozatok,* Bukarest, Kriterion, 1981, 23-38.
- RÁPÓTI, J., ROMVÁRY, V.: *Gyógyító növények.* Budapest, Medicina Könyvkiadó, 1977, 148-149.
- SZABÓ, L. GY.: *Népi gyógynövényismeret Kalotaszegen és Gyimesvölgyében.* 2002, *Turán*, 32(5/4): 39-52.
- SZABÓ L. GY.: *Gyógynövény-ismereti tájékoztató gyógyszerészeknek, orvosoknak, kertész- és agrármérnököknek, biológiatanároknak.* Baksa-Pécs, Schmidt und Co., Melius Alapítvány, 2005, 302.
- SZABÓ, T. A., PÉNTEK, J.: *Ezerjófű. Etnobotanikai útmutató.* Bukarest Kriterion, 1976, 254.
- VAN DER BROUCKE, C. O., LEMLI, J. A.: *Spasmolytic activity of the flavonoids from Thymus vulgaris.* *Pharmaceutisch Weekblad, scientific edition* 5, 1983, 9-14.
- VASAS, S.: *Népi gyógyászat, kalotaszegi gyűjtés.* Bukarest, Kriterion, 1985, 197.
- VOFKORI, L.: *Utazások Székelyföldön.* Budapest, Pro-Print Könyvkiadó, 2007, 494.
- WICHTL, M.: *Herbal Drugs and Phytopharmaceuticals.* Boca Raton, CRC Press, 1994, 440-443.
- WHO: *Herba Thymi.* In: WHO Monographs on Selected Medicinal Plants.– Geneva, World Health Organization, 1., 1999, 259-266.